

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1994 m. gruodžio mėn. 17 d. / December 17, 1994

Nr. 245 (45)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Žiemiški apmąstymai

Sniego glėby liūtas atrodo melancholiškai. Nelyginant žmogus, apsilvilkęs skranda sauleto vasaros dieną. Į tokį žiūrime, kaip į keistą bastūną ar įsimylėjusį seną aktorį. Neverta įsimylėti šerkšnotų metų sulaukusiam. Nebent išmintį. Arba Kūdikėlį Jėzų, kuris, varge mano, iš kuklios kraitelės per tuos kelis tūkstančius metų vis bando pasauliui įdiegti meilę, taiką, dorovę. Bet žmonės tebelieka neramūs, atžarūs. Jie renka savus kelius, savo žvaigždes ir dažnu atveju pagaudoja, kad ir kiti jomis sektų. Gerai, kad tik tiek.

Mano bičiulis Balys (pavardės neminėsiu, nes ji sunkiai išsaria) yra panašus į apsnigtą baldį. Jis mąsto ir burkuoja tik apie atsainius dalykus. Laimei, jo iškalbos sintaksė, tarsi žydra dėmesio skraistė, jausmingai plazda nuo pat sakinio pradžios iki pabaigos. Megstu jo klausytis. Tolygiai, kaip stebėti lengvai iš dangaus krentančias dideles snaiges. Kartais Balys klausia neatsakomus klausimus.

Štai: „Pakanka man vienos šešėlio pusės. O ką daryti su kita, kurios aksomo violetas jau liečia mylimosios veidą?“

Ir patark tu jam, po šimto violetų, ką jis turi daryti su kita šešėlio puse. Paslaptis? Iš tiesų ji skamba kaip nesamone. Bet mes turime būti atlaidūs. Švelnūs paslaptįgi lyrizmai mūsų amžiuje dažnai yra sakomi, liaupsinami, analizuojami. Juk dar tikime angelais.

Šitai postringaudamas užsiminiu apie Paslaptį. Šį žodį rašau didžiąja raide, nes, mieli skaitytojai, tiek visatoje, tiek gyvenime Paslaptis turi nepaprastą reikšmę. Juolab technologiniame amžiuje. Regime ją visur. Neretai galvas kaip duonos kepalus raišome, kad kaip nors išsiaiškintume, kodėl taip, o ne kitaip, kodėl tas, o ne tas, kodėl ten, o ne čia. Kaip gera, kad galime klausyti — kodėl?

Kasmet švenčiame Kūdikėlio Jėzaus gimimą — nuostabią dangaus dovaną žmonijai. Vis dėlto šis įvykis yra ironiškai paslaptingas tuo, kad žmonijos didžiuliam nūdienės sujauktos tikrovės smagų apibendrinimą. Prie Baltijos iš dangaus nukritome. Klimato ar likimo stumiami atsibastėme iš kitur. Su paveldėtomis savybėmis, ydomis, meilumai, grubumu. Nesame šventuoliai. Šią knygą Geda rašė įkveptas ir gana spartai. Eiliniams skaityto-

Gieda giesmes. Sveikina vieni kitus su Kalėdomis. Linki palaimos. Dalina dovanas. O Paslaptis lieka, kaip buvusi. Ir ji išliks neatskleista tol, kol šventojo Kūdikėlio nuostata nebus įgyvendinta žemėje. Panašiai kaip Thomas Alva Edison'o didysis išradimas. Lemputė tapo visuotiniu žmonių gėriu. Paspaudei mygtuką, ir užsidega šviesa.

Man jau seniai įvairūs literatūros žinovai raštuose kalta kala į galvą, kad kiekviena gera poezija turi būti paslaptinė. Vienas lietuvių poetas yra pasakęs: jeigu viskas aišku, tai nėra ko ir eilėraščiui rašyti. Visiškai su tuo sutinku. Poezijoje, kaip ir religijoje, vertingiausia yra Paslaptis. Ne retorika. Ne patosas. Ne ritmas ar rimas. Tie dalykai, be abejo, eilėdarui labai reikšmingi, tačiau be paslapties dvelksmo jų efektingumas yra trumpalaikis. Graži, aiški retorika tveria ar tvers tol, kol ji bus reikalinga ta kalba šnekantiems, kaip įkvėpantis žodis tam tikru laikotarpiu. Amžiais tvers tik tai, kas iš pagrindų susieta su žmogaus — individo, ar kitos būtybės, ar apamai gyvenimo egzistencine esme.

Ypatingo talento poetai, kaip antai mūsų Alfonsas Nyka-Niliūnas, savo naujuose rinkiniuose nekartoją visiems įprastos, girdėtos retorikos, bet stengiasi nauju būdu suvokti, apdairuoti mūsų būties ir buities painiavas. Kartais su stulbinančiai gyvastingu įvaizdžiu antplūdžiu, kaip šio amžiaus pradžioje padarė anglų kalbos meistras James Joyce su epichiniu romanu *Ulysses*. Lygiavertiškai, žinoma, kuklesniu mastu, į džiūsiškas platumas ir gėlmes įžengia ir Sigitas Geda su šiemet išleista knyga *Babilono atstatymas*. Ir čia triumfoja kalba ir satyra.

Babiloniškos senovės atkūrimo poetas netrokšta. Tai tik metafora, kurią galime aiškinti kaip Lietuvos nūdienės sujauktos tikrovės smagų apibendrinimą. Prie Baltijos iš dangaus nukritome. Klimato ar likimo stumiami atsibastėme iš kitur. Su paveldėtomis savybėmis, ydomis, meilumai, grubumu. Nesame šventuoliai. Šią knygą Geda rašė įkveptas ir gana spartai. Eiliniams skaityto-

Lietuviai Baltimorės arkivyskupijos istorijoje

CEZARIS SURDOKAS

Pirmosios Amerikoje katalikų vyskupijos įsteigimas buvo Amerikos Katalikų Bažnyčios pradžia. Iki tol naujasis žemynas buvo laikomas misijų kraštu. 1789 m. rugsėjo 14 d. Maryland'e gimęs kunigas John Carroll, filosofijos ir teologijos profesorius jėzuitų kolegijoje Belgijoje, Lulworth pilyje, Anglijoje, buvo išvestas vyskupu steigiamosios Baltimorės vyskupijos. Prieš tai Šventojo Sosto skyrimu nuo 1784 metų jis čia jau buvo misijos vyresniuoj. Naujoji vyskupija turėjo rūpintis aptarnavimu tikinčiųjų, gyvenančių visame JAV rytinio pakraščio plote. Ji turėjo apie 30 kunigų ir apie 35,000 katalikų tikinčiųjų, kurie sudarė mažiau nei 1% visų to meto Amerikos gyventojų. Baltimorės mieste tada buvo tik apie 950 katalikų. Daugumas katalikų tada buvo beturčiai žemės ūkio darbininkai.

Dviejų šimtų metų vyskupijos įsteigimo sukaktis Baltimorėje buvo minima ištisus metus. Baigiamosios iškilmės įvyko 1990 m. lapkričio 4 d. Sukakties proga arkivyskupijos rūpėsiu ir pa-

stangomis buvo parašytas ir išleistas rimtas istorinis veikalas, apimantis 200 metų arkivyskupijos, o žymia dalimi ir visos Amerikos Katalikų Bažnyčios istoriją. Jo autorius Kansas City universiteto istorijos profesorius Thomas W. Spalding, leidėjas Baltimorės Johns Hopkins universiteto leidykla. Veikalas pavadinamas „Pirmoji vyskupija (The Premier See), Baltimorės arkivyskupijos istorija 1789-1989“.

Tai stambus veikalas su 9 preliminariniais, 591 teksto, išnašu, šaltinių ir indeksų bei 24 numeruotais iliustracijų puslapiais. Iš viso 624 puslapiai. Malonu paimti ir rankas knygą, kuri gražiai išleista, akademiškai parašyta, bet lengvai skaitoma ir priveda iki šių dienų. Be to, buvo įdomu patirti, kiek Baltimorės lietuvių istorijos galėjo būti įglausta į arkivyskupijos istoriją. Žinant, kad arkivyskupijos istorija, tai nėra paprasti istorija, apie lietuvių pateiktą medžiagą galima būti patenkintiems. Lietuvių parapijos pagrindiniai momentai čia yra paminėti.

Knygos turinys suskirstytas į penkis dalis, kuriose užtikinama 14 vyskupų ir arkivyskupų (du iš jų buvo kardinolais) gyvenimus, asmenybes, veiklą ir nuveiktus darbus. Autorius juos visus klasifikuoja į dvi kategorijas:

1) Tuos vyskupijos valdytojus, kurie laikėsi „Maryland'o tradicijos“, pradėtos jau pirmojo vyskupo Carroll. Toji tradicija tai buvo pasižymėjimas Amerikos principams, ypačiai religinės laisvės. Iki mirties vyskupas Carroll nepraleido progos kelti tuos principus ir ekumeninę dvias. Bet turbūt ryškiausias šios tradicijos vykdytojas buvo kardinolas Gibbons, kuris dėl savo patriotizmo ir pastangų kiek galima greičiau asimiliuoti naujas bangas imigrantų, duodančių jo Bažnyčiai svetimą charakterį, tapo populiariausiu ano laiko Amerikos kataliku. Ištikimybė Dievo Bažnyčiai ir savo kraštui buvo jo religinis ir politinis tikėjimas.

2) Tuos vyskupijos valdytojus, kurie nesitaikė nei prie turtuolių, nei prie aristokratų, o stengėsi padėti imigrantams ir vargšams, autorius vadina „imigrantų Bažnyčios“ ganytojais. Ryškiausias šios Bažnyčios atstovų reikia laikyti arkivyskupą Curley, kuris atstu laikėsi nuo turtingųjų ir rodė nuosirdžios simpatijas vargšams imigrantams. Priešingai Gibbons'ui, jis nedarė jokio spaudimo asimiliuotis, o ragino išlaikyti savo kalbą ir tradicijas.

Kai 1940 metais Washington'o miestas buvo atskirtas nuo Baltimorės arkivyskupijos ir sudaryta nauja Washington'o arkivyskupija, pirmuoju arkivyskupu buvo paskirtas Baltimorės arkivyskupas Curley, drauge tapdamas abiejų arkivyskupijų valdytoju. Po įvesdinimo į pareigas jis nesuruošė priėmimo ar vaišių nei valdžios atstovams, nei diplomatiniam korpusui. Tą progą arkivyskupas atšventė su seneliais, parūpindamas jiems pietus pas Mažąsias vargšų seseris (Little Sisters of the Poor) Washington'e. Be to, arkivyskupas Curley buvo žymiausias antikomunistas Amerikos hierarchijoje. Pradininkas šios antrosios ka-

Baltimorės katalikų bažnyčios pirmosios vyskupijos bažnyčios brėžinys (kairė, viršų), žemiau — Corpus Christi bažnyčia, dešinėje — Old St. Patrick's, apačioje — Švč. Marijos seminarija.

tegorijos arkivyskupijos valdytoju buvo arkivyskupas Eccleston (1834-1851). Jo laikų Maryland bangomis atvyko daug vokiečių ir airių katalikų. Dėl to gyventojuose pradėjo reikštis nepasitenkinimo, o politikų reakcijos. Atsirado vadinamų nativistų sąjūdis. Arkivyskupas užstojo imigrantus: skatino juos organizuoti tautines parapijas. Vokiečių redemptoristų ordinui leido steigti provinciją su centru Šv. Alfonso bažnyčioje.

Pačiu pirmuoju turbūt lietuviškos kilmės, dargi Lietuvos kunigais laikyti aini *Pirmosios vyskupijos* istorijoje užtikinama princa-kuniga Dimitrijų Galiciną (Dimitrijus Gallitzin, 1770-1840), kuris 1792 metais atvyko Ameriką kaip turistą, bet čia pasivadins Augustino Smito (Augustine Smith) pavardę įstojo į sulpicijonų vienuolyną ir į kunigų seminariją, kurią baigė ir buvo išvestas kunigu pirmojo Baltimorės vyskupo John Carroll 1795 metais.

Iš Europos jis norėjo pasitraukti, nes jam pabodo puotaujančių turtuolių lėbavimai, buvo nusivylęs populiariumis liberalizmo idejomis ir buvo sukrėstas Prancūzų revoliucijos žiaurumu. Amerikoje jis norėjo atsieti Dievo ir žmonių tarnybai ir paprašė būti

kuriuos vėliau galima pataisyti švelnių įtikinimų, užuot naudojusi drausminančias priemones, vedančias prie kraštutinumų.¹⁰ Kun. Dimitrijus Galicino misionieriaus darbas turėjo būti gana sėkmingas, nes kai jis mirė (1840 m. gegužės 6 d.) tame rajuone buvo apie 10,000 katalikų, kai tuo tarpu prieš 40 metų ten buvo tik 12.¹¹

Kardinolas Gibbons buvo pirmasis Baltimorės arkivyskupas, kuriam reikėjo numatyti būdus pasirūpinti imigrantais iš Rytų ir Pietų Europos, kurie buvo visiškai kitokie negu senesnieji iš Vokietijos ir Airijos. Naujų imigrantų atvykimas dideliais skaičiais prasidėjo tik šimtmečio pabaigoje, bet jų buvimas jau buvo jaučiamas nuo 1870 metų. Amerikos Katalikų Bažnyčiai tai reikė atvykimą čekų, lenkų, italų ir lietuvių. Rytų europiečiai, nors amerikiečių visuomenėje dažnai buvo maišomi, siekė atskiro identiteto ir atskirų bažnyčių. Taip, kaip čekai atskilo nuo vokiečių kiek anksčiau, taip lenkai atsiskyrė nuo čekų Gibbons'o pirmaisiais metais, o lietuvių nuo lenkų kiek vėliau.¹² Iš tiesų čia lietuviams nuo lenkų atsiskirti nereikėjo, nes jie niekad su jais nebuvo jokiais formaliais ryšiais sujungti. Jie tik pasinaudavo lenkų klebono, bet tikro lietuviu, kun. Končiaus patarnavimais.

Minimas kun. Petras Končius-Koncz (1840-1886)¹³ buvo pirmasis lietuvis, atvykęs Baltimorėn.¹⁴ Jį čia pakvietė Baltimorės arkivyskupas Gibbons 1878 metais, prašydamas perimti bendrą čekų ir lenkų Šv. Vaclovo (Wenceslaus) parapiją, kuriai reikėjo klebono. Kun. Končius tai parapiją kaip tik buvo tinkamas kunigas, nes jis kalbėjo ir čekiškai, ir lenkiškai. Tačiau gan greit jam teko patirti, kad su abiem grupėmis bus neįmanoma dirbti. Todėl 1879 metais jis paprašė kardinolo leidimo steigti atskirą lenkų parapiją. 1880-1881 metais kun. Končius jai pastatydino Šv. Stanislovo Kostkos bažnyčią. Tuo tarpu Baltimorėn atvyko lenkas kunigas, kurį vietos lenkai panoro turėti savo klebonu.

Todėl jau 1882 metais Šv. Stanislovo draugija rašė peticiją arkivyskupui, prašydama naujai atvykusį lenką paskirti jų klebonu, nes kun. Končius „būdamas lietuviu“, lenkiškai kalbėjo netaišykingai, ir tarp litanių kitų kaltinimų tvirtinta, jog jis savo pamoksluose įžeidęs lenkus. Kardinolas Gibbons, išklauses abiejų pusių argumentų, pasisakė už kun. Končių. Kitais metais Šv. Stanislovo draugija ir vėl stengėsi pašalinti kun. Končių, apkaltindama jį nemoralumu. Ir jei kun. Končius nebūsiąs pašalintas, sakė jie, tai skandalas būsiąs paskelbtas viešai ir bus apeliuojama į Romą. Bet kardinolas Gibbons grasinimų neišsigando ir vėl apsisprendė už kun. Končių.

Tačiau ir kitais metais jau naujas draugijos pirmininkas vėl bandė su tokiais pačiais kaltinimais kun. Končių pašalinti. Tada kun. Končius arkivyskupui priminė apie lenkų siautejamą keturių bendruomenę, kur jie arba padėgė bažnyčią, arba bandė nužudyti kunigą, arba nuėjo į schizmą. Jis sakė, kad Šv. Stanislovas (Nukelta į 4 psl.)

Šiame numeryje:

Priešais Paslaptį • Lietuviai pirmosios JAV Katalikų Bažnyčios vyskupijos istorijoje • Jurgio Kunčino naujausias romanas • Česlovas Masaitis ir jo eilėraščiai • Los Angeles Dramos sambūris IX Teatro festivalyje Čikagoje

Šviesiai apie degtinę ir meilę Vilniaus tamsoje

KĘSTUTIS KEBLYS

• Jurgis Kunčinas. TŪLA. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993. 197 puslapiai.

Pasirodo, parafrazuojant Mark Twain'ą, nuogastavimai dėl lietuvių prozos žlugimo buvo mažumėlė per ankstyvi. Įrodymui — 1993 metų gale išleistas Jurgio Kunčino romanas *Tūla*.

O nuogastauta buvo smarkiai, raudant ir gražant rankas, kad posovietinė proza Lietuvoje neturi jokių šansų, kad viskas tamsu, juoda, be ateities. Viena vertus, šis pesimizmas gal atrodo truputį įtartinas, nes literatai devalo, rankose laikydami šviežią Leonardo Gutauskio romaną *Vilko dantų karoliai* ir žiūrėdami į netoliese padėtus Ričardo Gavelio Vilniaus džiausus ir pokerius. Antra vertus, tie graudūs sakymai lyg ir skambėjo įtikinančiai, nes kaipgi gali rašytojai staiga išsiversti be ezopinės kalbos, kaip gali rašyti, kai laisvėjanti ir vargstanti visuomenė neberodo jokio entuziazmo literatūrai, kai kažkoks chaosas užvaldė knygų leidybą ir prekybą, kai sunyko honorarai ir dingio profesinės privilegijos.

Bet kai jau pasidaro visai tamsu, staiga iš kažkur užsidega žiburys ir niūruma skuožia į kampe. Lietuvių prozos tamsumo iš kažkur blykstelėjo Kunčinas, ne labai girdetas ir nelabai matytas, ir su savo *Tūla* paneigė gandus, kad mūsų proza vargu ar kada beprisikels. Jo rimta žingsnių pri pažino ir krašto literatūriniai rabinai, suteikdami jam Lietuvos rašytojų sąjungos metinę premiją.

Nors Jurgis Kunčinas ir nebuvo vienas iš sovietmečiu pripažintų prozos tūzų (į rašytojų sąjungą jį priėmė, tik Sąjūdžiui jau gerokai įsiūbavus), negalima sakyti, kad jis jau taip visai iš nežinios stryktelėjo ir nelauktai atsirado literatūrinio gyvenimo scenoje. Sakoma, kad jis yra išleides penkias (!) eileraščių knygas, vieną apsakymų rinkinį ir nemažai vertės iš vokiečių kalbos, o 1992 metais pasirodė su *Glisono kilpa*, romanu, kuris susilaukė teigiamų atsiliepimų Vilniuje ir kurį vertėtų atskirai ir čia pakeidenti. Pagaliau ir pati *Tūla* neturėjo būti didelė staigmena literatūrinį gyvenimą atidžiau sekantiems — romanas 1992 metais ėjo *Metų žurnale*. Taigi Kunčinas nėra visiškai naujokas, ir faktas, kad su *Tūla* jis išėjo pirmąjį mūsų stambiosios prozos ekipon, galėjo nustebinti tik tuos, kurie dėl savo ar dėl netobulos knygų prekybos kaltės bus pražiopsoję *Glisono kilpą*.

Iš pirmo žvilgsnio *Tūla* atrodo kaip meilės romanas, nelaimingos (kaip ir turi būti) meilės istorija. Jei atnariotume iš gan sudėtingo pasakojimo labai paprastas fabulos gijas, jos atrodytų maždaug taip: jaunas, neturtin gas vyrukas (pasakotojas-herojus) staiga sutinka nepažįstama merginą, žaibiškai įsimyli, po trumpo pagyvenimo meilės ekstazėje ją praranda, savižudiškai jai kersija ir nesėkmingai mėgina vėl sugrąžinti ją sau. Pabaigoje mergina miršta ir jis, suradęs jos palaidus, pasilaidoja tik sau žinomoj vietoj. Laimei, ši banali istorija neišsemia romano turinio, o tar nauja tik kaip rėmai daug sudėtingesniams ir įdomesniams pasakojimui.

Jei jau knyga taip pavadinta, tai ir pasakojimas, atrodo, turėtų sukelti apie *Tūlą*. Iš dalies taip ir yra. Tarp daugelio moterų, kurios romane trumpai blykstelė, tarsi vartomam madų žurnale ar senam šeimos albume, *Tūla* lieka ilgiau. Ji atsiranda lyg ir fotoparodoj, kurioje iškabinta daug nuotraukų, rodančių tą pačią moterį iš daugybės perspektyvų. Tačiau nuotraukose moteris daugiausiai skendi tamsoje. Šviesa paliečia tik atskirus bruožus. Taip mes maž-

Jurgis Kunčinas

Romualdo Rakausko nuotraukos

daug sužinoję, kaip *Tūla* atrodo (smulkiai, mažytė „laumžirgė“ galva, kimaus balso, bet trąškaus juoko), ka ji veikia (meninė brai-

žytoja, netekėjusi), koks jos būdas (rami, nedominuojanti, jautri ir lengvai pažeidžiama, vieniša, bet tampraus ryšio su realiu gyven-

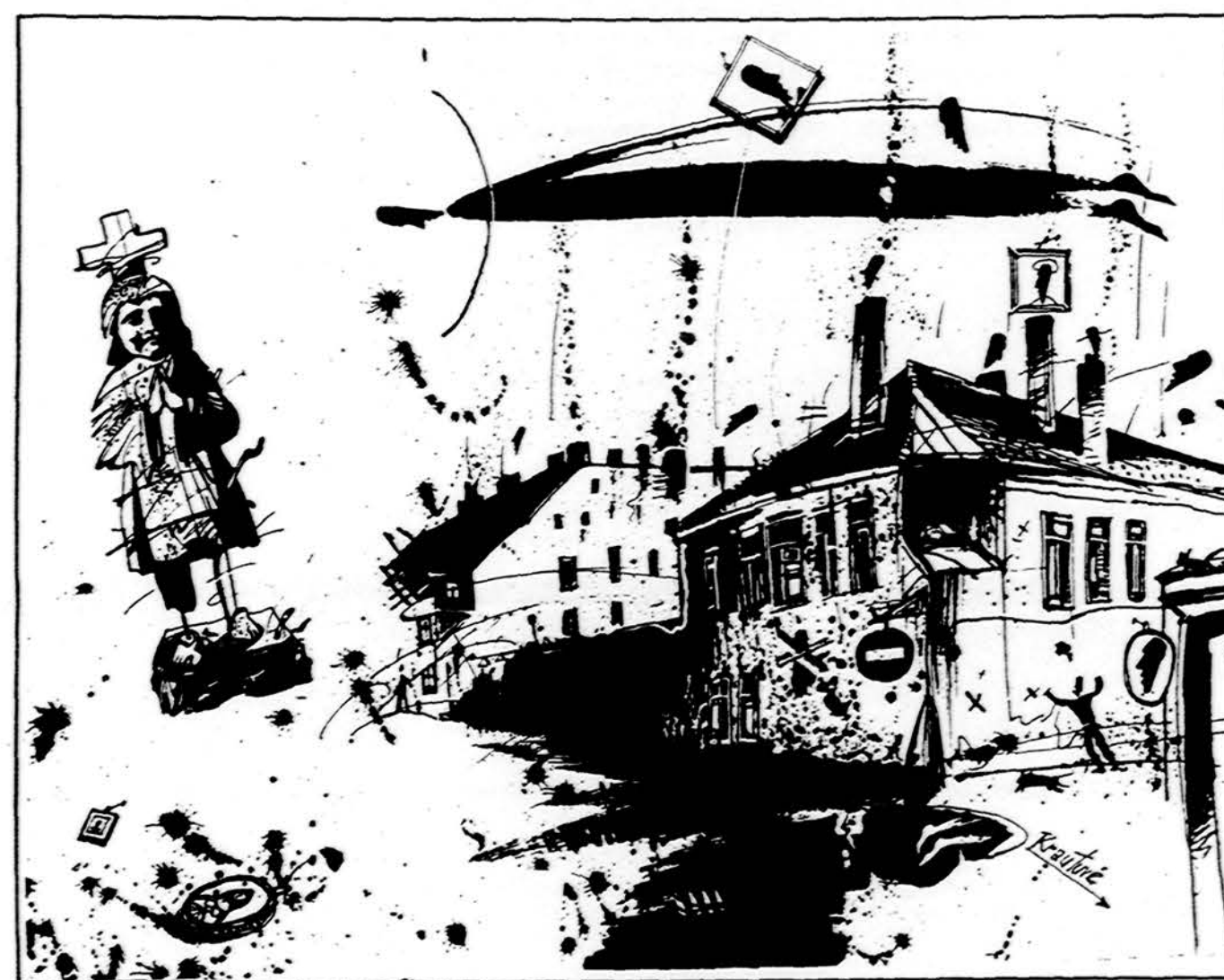
mu, truputį sapnelis — be nuovokos kur eina ir kodėl). Tačiau nepaisant gausių informacijos nuotraukų, *Tūla* lieka pasislėpus už miglos šydo, neatpažįstama. Ir nors pasakotojas vėl ir vėl grįžta prie *Tūlos*, jos portretas (kaip ir taikliai V. Ajausko knygos viršelio piešinys) lieka šešėlyje. Tuo būdu romano struktūroje *Tūlos* figūra nėra centrinė ta prasme, kad viskas apie ją suktųsi, bet centre tik kaip energijos šaltinis pagrindiniam veiksmui ar kaip geodezinis stulpas, prie kurio nuolat grįžtama pasitikrinti pagrindinio pasakojimo matavimus.

Atmetus *Tūlą*, pagrindiniu pasakojimo taikiniu lieka pats pasakotojas. Ir tikrai, romano dėmesys skirtas jam — jis pasakojasi savo gyvenimą, savo išpūdžius, patirti ir nuotykius. Visi kiti romano elementai — žmonės, vietovės ir fiziniai bei dvasiniai atsitikimai (įskaitant *Tūlą* ir jo meilę jai) — tampa reikšmingi tik pasakotojo veiklos ir jausmų orbitoje. Bet atskleidžiamas visa tai, kas jį supa, pasakotojas stebėtina mažai pasako apie save. Ilgam šnekėjime, aišku, pabyra šiek tiek faktų ir apie jį. Pasakotojas Vilniuje studijavo germanistiką, bet nebaigė (atrodo, kad tapo pašalintas iš universiteto dėl politinio-ideologinio nedrausmingumo), tarnavo kariuomenėje, buvo vedęs, bet išsiskyrė, be pastovaus darbo, chroniškas benamis ir dar chroniškesnis alkoholio mėgėjas. Nepasako, kaip jis atrodė, bet turėtų būti dailus ar bent jau lytiškai patrauklus vaikinai, nes nepaisant žemos socialinės padėties, kone visos sutiktos moterys be didelių įžangų jį tuoj tempia į savo guolį. Iš pasakotojo veiksmų ir pasisakymų galime šiek tiek spręsti ir apie jo būdą — jis ramus, nepiktas, daugiau mušamas, negu mušasi, maištauja tik prieš jo laisvę varžančiuosius, kritiškas, bet pakantus, lėtas veikti, juda tik kitų traukiamas ar stumiamas. Tačiau visa ta informacija vis dėlto pilnai neatskleidžia pagrindinio romano veikėjo. Jis lieka atpažįstamu ir gal net įdomiu asmeniu, bet nepasirodo reikšmingu žmogumi.

Senoviškesniame (ne per seniai dar tokius vadindavom moderniais) romane tokie pagrindinių charakterių (pasakotojo ir *Tūlos*) atskleidimo plyšiai verstu abejoto romano literatūrinio pasisekimo. Bet Kunčinas savo veiklą sukirpo naujoviškai — romano objektu čia ne žmogus, o gyvenimas. Tokiam romane charakterių išvystymas ir atskleidimas pasidaro nebesvarbus, nes veikėjai kartu su daiktais ir įvykiais tarnauja tik kaip ilustratyvinė medžiaga gyvenimui pavaizduoti. Tad norint pateisinti rašinio pradžioje pareikštą entuziazmą Kunčino romanui, reikia kreipti dėmesį ne į charakterius, o į jo sukurto gyvenimo vaizdą.

Kunčinas vaizduoja ne „pasaulį“, ne „būtį“, o gyvenimą specifiniame laike ir vietoje. *Tūlos* vieta yra Vilnius, o laikas — vėlynasis sovietmetis Lietuvoj. Laikotarpio perspektyva — gyvenimas, patirtas žmogaus, kuris dėl vieno ar kitokių priežasčių nepriima prie visuomenės diktuojamų normų ir lieka numstamas į patį žemiausią socialinį sluoksnį. Tai išsilavinusio benamio-vaikatos, girtuoklio-alkoholiko perspektyva.

Vilnius nėra atsitiktinė erdvė romano vyksmui. Vilnius organiskai susijęs ne tik su pasakotojo išore, bet ir vidine būseną. Niekur kitur nebūtų įmanomi tokie įvykiai, tokie išgyvenimai, kaip čia. Kitur pasakotojas stačiai negalėtų gyventi, kiti miestai jam beveik neegzistuoja. Kauną, į kurį jis nuvyksta prarasti *Tūlą*, net nevadina tikruoju vardu — tai tik *Antrasis miestas*. Klaipėdos vardas — *Trečiasis miestas*. Jei vardo neverti Lietuvos miestai minimi su jausia pašaipa, tai

Dailininko V. Ajausko iliustracijos Jurgio Kunčino romanui „Tūla“ (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993)

didieji Ukrainos miestai (per kuriuos jis grįžta namo po greit pasibaigusios erotinės išvykos į Krymą) pasakotojui stačiai kelia siaubą:

„...sunku net įsivaizduoti ka nors nykesnio už milijoninį miestą — nusūstintą šutros, apneštą dulkėmis, alkana, pikta, atžarų keleiviui. Gal kam nors čia ir gera gyventi, bet netgi Dniepro platybė man pasirodė klaidi — jo parkantėse [...] ant surūdijusių polių saulėje kaito dar baisiau surūdijusios skardinės būdos [...] Neuzmatoma galybė tų pašiūrių, jos atrodė panašios į apleistas kapines ant vandens, į mirusiųjų miestą...“ (p. 128).

Vilniui, žinoma, irgi netrūksta savartytų, bet čia pasakotojas mato ne pasiūres, o — bažnyčias: „...jos bent priverčia tave užversti galvą į viršų, o viršuje visados dangus — žemas, šėmas, parūkavęs, tačiau dangus“ (p. 17).

Nors pasakotojas bodisi tais, kurie deklaruoja savo meilę Vilniui, o pats niekad nepraskysta sentimentais šiam miestui, netenka abejoti, kad jis Pirmąjį miestą myli. Tai jo miestas. Ne abstraktus konceptas, ne idealizuota erdvė, bet konkreti geografinė vieta, vienintelė, kurioje galėjo atsiskleisti jo nepakartojamas gyvenimas. Vilnius veikia jį ne tiek savo visuma, kiek atskirais elementais: jau minėtais bažnyčių bokštais, senais istorijos prisigėrusiais namais, tilteliais, užiegom, kapinėm, parkais ir rūsišiais, na, žinoma, ir žmonėmis, lenkais ir lietuviais, kurie yra savimi, tik būdami vilniečiais.

Pasakotojas tas miesto apraiškas tapo šviesiai ir su tokiu švelnumu, kuris galimas tik mylint. Atidžiau pastudijavus, nesunkiai būtų galima rasti glaudžią paralelę tarp jo meilės *Tūlai* ir meilės Vilniui. Kaip Vilnelės apsuptas Užupio kvartalas tarsi kristalizuoja jam visą Vilniaus svarbą, taip ir Užupyje gyvenanti *Tūla* tampa neištrinama jo gyvenimo dalimi, jo likimo nuosprendžiu.

Laikas šio romano sarangoje turi kur kas mažiau reikšmės negu vieta. *Tūlos* mylėjimas vyksta sovietmečio laikotarpiu, bet skaitytojas, kuris tikės placios laikotarpio panoramos su aiškiu okupacijos niekšybų atskleidimu ir pasmerkimu, smarkiai nusivils. Romano herojus gyvena labai asmenišką gyvenimą, tad visuomeniniai rūpesčiai

lieka toli už jo dėmesio ribų. Tam tikra prasme istorinis laikas, kuriame skleidžiasi pasakotojo gyvenimas, yra atsitiktinis. *Tūla* mylėt galima būtų ir kitam periode, nes visuomeninė saranga neturi esminės įtakos herojaus vidinei būsenai. Jis, kiek galima, politinę struktūrą ignoruoja — nei maištauja, nei nuolankiai tarnauja. Žinoma, jis neišvengiamai susiduria su sistemos apraiškom (pijokus gaudanti milicija, blaivyklų biurokratija, kompartijos karjerizmas). Bet tai yra vien tik įkyrus trukdymas jam gyventi savo gyvenimą, o ne tą gyvenimą apsprendžianti aplinkybė. Kai visuomeninė išorė atstoriau kyštelį savo virbus į pasakotojo pasaulį, jis atsiliepia kandžiais komentarais, kurie nepalieka jokių abejonių, kurioj pusėj jo simpatijos. Štai jo pastabos apie žmoną, prieš aprašant muštynėm užsibaigusį vizitą pas ją:

„Mano ekspati buvo viena iš tų ryžtingų moterų, kurios žūtbutinai kovoja už savo vietą po saule ir po menuliu. Saule švietė jai kompartija, į kurią buvo taip lengvai priimta... Tik giliai širdyje ji šaipėsi iš savo partijos, gal net nekenėtė jos, kaip nekenėtė užsikimšusio klozeto, srutų dušuo- se ir už lango šmėsojančių žiurkių. Dar — mano girtų kalbų, kad toji partija pati padvės...“

Bet čia tik suerzinimo išaukta replika. Tokių toli gražu neužtektų, jei laikotarpio pavaizdavimas būtų veikalo sarangos neišskiriamas dalis. Bet Kunčino užmojis

(Nukelta į 4 psl.)

Apie Česlovą Masaitį ir jo eilėraščius

TERESĖ ALDONA
GEČIENĖ

Kad mano dėdė, tiksliau tėtėnas, gerosios tetos Elenutės vyras Česlovas Masaitis rašo eilėraščius, pirmą kartą sužinojau prieš 20 metų viešėdama jų pastogėje Maryland valstijoje Havre De Grace miestelyje. Jiedu buvo tik ką palaidoję beviltiškai sirgusią vienintelę savo dukrelę, mano pusseserę Nijolytę, ir sielvartinę eilėraščių, savaime aišku, buvo skirti jai.

Vėliau paaiškėjo, kad eiliuoti dėdė pradėjo tiesiog „nuo neatmenamų laikų“, kad jau 1944 metais, išvažiuodamas iš karštai mylimos tėvišės, paliko čia jų ištisą pluoštą. Tik vienas vienintelis, netyčia prisiglaudęs prie reikalingų popierių ir dokumentų, kartu su autoriumi išvyko į tolimą ir sunkią kelionę, kuria, kiek įmanoma, pamėginusi nušviesti.

Nepaprastai sunkus, nepaprastai skausmingas buvo jauno matematiko išsiskyrimas su Lietuva. Tik aiskiai išgirdęs „pergalingos“ raudonosios armijos kano-nadas, Česlovas Masaitis pagaliau pasikinkė ištikimą berį, įsodino į vežimą žmona, mažytę dukrelę ir, pasikroves būtiniausią mantą ir proviziją, prisirišęs karvutę, žingine patraukė į Vakarų Lietuvą, vis stabtelėdamas, atsigrėždamas. O vienu metu netgi buvo sumanęs „gręžti ratus“. „Sėsiu ant dviračio, pavažiuosiu į kokį rusų užimtą kaimą, pasižiūrsiu, kas ir kaip: gal ten ramu, nieko nežudo, nesuminėja, gal nereiks svetur prieglobsčio ieškoti“, – pasiūles kartą tetai. Juk tokios gražios, tokios viliojančios buvo perspektyvos: 1937 metais puikiai baigtas Vytauto Didžiojo universitetas, pelningos privačios pamokos, vėliau įdomus laboranto darbas universiteto astronomijos katedroje, mokytojo – buvusioje jėzuitų gimnazijoje. Gražinus Lietuvai Vilnių, matematikos fakultetas ir jam priklausančią astronomijos katedrą buvo perkelta į sostinę. Čia iš Vilkijos pasiprašė perkelti ir mokytoja lituanistė, taip pat Vytauto Didžiojo universiteto absolventė Elena Balčiūnaitė. Sužadėtiniai suskubo susituokti prieš pat įvedant privalomą civilinę metrikaciją ir jaučiai įsikūrė

Česlovas Masaitis

Astronomijos observatorijoje Čiurlionio gatvėje.

Nesinorėjo, labai nesinorėjo pakilti viso šito. Todėl bėrio traukiamas vežimas buvo bene paskutinis civilinis transportas iš Lietuvos, garsų Tilžės tiltą perkirtęs iš abiejų pusių „eskortuojamas“ besitraukiančios vokiečių kariuomenės tanku.

Vėliau – arklys, karvė, vežimas parduoti. „magaryčių“ gaudant beveik neįmanomą tuo metu turtą – geležinkelio bilietus į Regensburg'ą. Čia jau būrėsi lietuviai, ir dėdė, neblogai mokėdamas anglų kalbą (Regensburg'as yra Bavarijoje, ji užėmė JAV kariuomenę), greitai tapo persikėlėliu, o ir ne tik ju, nes čia karo metu atsirado nemažai lietuvių, reicho išvežtų darbams – stovyklos vadovu, organizatorium, o įsikūrus lietuvių komitetui – jo pirmininku. Organizaciniai Masaičio sugebėjimai aktyviai reikėsi ir toliau, pabėgėliams isikūrus Scheinfeld'o pilyje. Energintiniai suskubo susituokti prieš pat įvedant privalomą civilinę metrikaciją ir jaučiai įsikūrė

1949-aisiais, gavęs sesers iš-

kai, kad aplinkui būtų daugiau tautiečių ir Masaičiai patraukė į Maryland valstiją, ne per toli Baltimore.

Čia buvo įsikurta ilgam. Idomus darbas balistikos tyrimų laboratorijoje derinamas su paskaitomis kitoje darbovietėje, Delaware universitete, su įdomiais kompiuterizacijos darbais Maryland universiteto medicinos fakultete. Gabumų, sveikatos ir darbingumo būta tikrai neeilinių, jeigu prisiminsime, kad kaip tik tuo laiku profesorius dar tapo pilotu-mėgėju, kad nuolat rašė mokslinius straipsnius.

Štai tokį kelią nuėjo Česlovas Masaitis emigracijoje – nuo alaus statinių plovėjo vokiškame bravore (kaip jis didžiavosi vienas pirmųjų persikėlėlių stovykloje gavęs tą nuolatinį ir gerai apmokamą darbą) iki plačiai žinomo mokslininko, kurio talentas ir proto kibirkštės padėjo pakilti į nepažįstamą kosmosą, kurio pavardė nuolat figūruoja tokiuose leidiniuose, kaip Vyras ir moters moksle, Kas yra kas moksle nuo senovės iki šių dienų, kurį – štai jau keturis kartus – skaityti paskaitų kvietėsi Vilniaus universitetas, Kauno politechnikos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas. Pagal pirmą pašaukimą kiekvieną sykį jis ruošėsi kelionėn į Lietuvą, nepaisydamas savo rimtų negalavimų – nesveiko skrandžio, neseniai operuotos širdies. Visas šis kelias „nukeliautas pasiremiant nostalgijos lazda“, kaip vaizdingai pasakė Masaitis viename eilėraštyje. Galima tik spėti, koks būtų buvęs šis kelias čia, tėviškoje, tarp savų.

Matematikoj žodis turi nepaprastai siaurą prasmę, – mėgsta sakyti maitė dėdė. – Ir apskritai matematika savo tvirta logika nesiderina su žmogaus prigimtimi.

Todėl savo eilėraščiuose jis siekia išplėsti tą žodžio prasmę, jį patį nuglundinti, išgryninti, leisti žerėti įvairiaspalvėm briaunom. Poezijos mėgautojai galbūt neaptiks šiuose eilėraščiuose naujų atradimų ar eilėdaros viršūnių. Bet prieš eilinį skaitytoją atsiskleis tikrai nuoširdus patriotas, sielvartaujantis dėl suluošinto tėvišės likimo, besidžiaugiantis jos pirmisiais žingsniais į laisvę ir nepriklausomybę. Štai dukrelę galetų mokyti lietuviš-

(Nukelta į 4 psl.)

Česlovas Masaitis

TĖVYNEI

Širdy pasėjau ilgesį –
išdygo liūdesys.
Dabar einu
pasemt sekundžių
iš savo nykstančio buvimo
ir jom palaistyt liūdesį,
kad nelapotų.

1986.03.12

ANT TILŽĖS TILTO

Tėvyne, Tėviške, ar tu jutai,
kai širdimi, ne lūpom bučiavau
rudens miškų spalvas ir spalio vėją,
kai tau tariau: sudie, iki pavasario?

Sakiau, sugrįšiu vėl, kai mėlynas dangus
paskambins man grįžimą vėversio
varpeliais.

Pagelto rudens ir vėl ir vėl
saulėlydžių spalvom –
tiek kartų jau rašiau aš ilgesio dažais
ant Tilžės tilto: spalio devintojo...

Pavasaris dar vis negrįžta vėversio
varpeliais...

Ar jie dar skamba tavo mėlynam dangui
ir mano juodo ilgesio skliautuos?

Ar skamba, Tėviške, sakyk, sakyk!
Aš dūstu tylumoje... kalbėk!
Kalbėk, skambėk varpeliais, ilgesio daina
ir kankinio širdies užgestančių plakimu!
Kalbėk man skausmo vėversėliais
ir begalinės tuštumos tuščia tyla,
tyla ligi anapus nebuvimo
sudužusios vilties juodoj tamsoj...

1985.10.09

TĖVIŠKĖS AIDAS

Mano tėvišės obelys žydi
Kaip jaunystės svajonė skaisti,
Ir lakštutės malda nuolat lydi
Paskilystantį žingsnį tremty.

Aš per svetimus kaimus ir miestus
Tarp nakties, tarp viltingų šviesų
Gyvą tėviškę, laiko neliestą,
Širdyje kaip gyvybę nešu.

Aš prie Barupės gimtojo kranto
Su saulėlydžio aukso varsom
Vis klausaus, kaip rasa žolėn krenta
Sidabrinėm žvaigždutėm vėsiom.

Ten kas rytas už bundančio miško
Pro nakties balto šliko miglas
Aš matau pirmą spindulį twiskant
Pro eglaičių viršūnes žalias.

Vis su vėversio giesmė klajoju
Ten kas dieną tėvynės laukais,
Ir atbėgus vaikystė linksmoji
Ten vėl žaidžia drugeliais margais.

Neužgestantis tėvišės aidas
Nei minty, nei širdy, nei sapne
Ir, šešėlių tremty neišsklaidęs,
Laimės pasakom lydi mane!

Vokietija, 1948.03.11

PASIDARYSIU DIEVDIRBĮ

Kažką dar norėjau aš tau pasakyti šiandieną,
bet atlekė paukščiai ir sulesė žodį bei
mintį.

Dabar skabinėju medinį tylėjimą savo.
Iš jo padarysiu sau dievdirbį seną,
kad jis man išdrožtų sustingusį skausmo
dievuką.

Tai bus tau atsakymo garsas
į niekad neištarto klausimo mislę.

Dainava, 1987.09.16

PASIRĖMĖS NOSTALGIJOS LAZDA

Sukrausiu ilgesį ir tuštumą
I savo seną nudėvėtą krepšį
Ir, pasirėmęs linkstančia nostalgijos lazda,
Nueisiu pažiūrėt, kaip šoka, trepsi
Jaunystės laimė – spindinti, jauna!

Paklausiu jos, kodėl uždūstame
Vis bėgdami į ateities svajonę?
Kodėl pavasariai pagelsta rudens spalva?
Ar atsakys, kodėl aptemsta kloniai,
Ar ji tikės, kad vasara neamžina?

Ar ji matys, ar ji pajus mane,
Kai aš pro tėvišės pavasarių pavėsį
Į ją, į jos grakštumą, puoštą gintarais,
Tylus pro gėstančią saulėleidį žiūrėsiu...
Aš būsiu čia, o ji anapus šoks ir žais...

Jolė, 1984.06.28

MAGNETINIS DISKAS

Kompiuteri,
rašyk į magnetinį diską
gyvenimo lašančių sulą!
Paspausiu klavišą,
O tu įrašyk į masyvą:
pusantro sudužusio sapno,
eilutę buvimo iliuzijos
ir meilės trimatę matricą. Meilės –
tikros kaip naujienos,
kurias pavadinom „T...“!

Rašyk ir mane
į atmintį savo,
kad būčiau kaip elektros krūvis
tarp tavo diodų:
likimas paspaus elektroninį tavo mygtuką:
sustos mano laiko srovė
buvimo surizgusių vielų tinkle,
ir liks čia tiksliai praeitis
tarp disko atomų,
kol naujas magnetinis laukas
ištrins mano aidą disketėje.

Likimo kompiuteris vėlei rašys
gyvenimą naują
į tuščią magnetinį diską...

1986.01.02

PASKUTINIS LAŠAS

Jau kaba paskutinis laiko lašas.
Nukris į praeitį ar išgauros į nebuvimą?
Paliks kabėt tiksliai nepasakytas žodis.

Kas pasiges nepasakymo žodžio?
O laikas vis lašės.
Tiktai ne mano laikas.
Vidunaktį pakeisiu valandas
į amžinybės nuostabią dimensiją,
ir laikas jau nebelasės.
Tai – mano laikas,
jau be sekundžių, be dienų ir metų.
Kažkas sakys: pasibaigė,
o aš tylėsiu: prasidėjo.
Jau prasidėjo begalybės paradoksas...
Ar pasigesiu aš jame nepasakymo žodžio
ir lašančių sekundžių?
Ar jų užteks man tiek,
kiek tilps iki vidunakčio?
Šio paskutinio tylinčio vidunakčio?

Dainuok, vidunakti, tylėjimą,
dainuok man paskutinę dainą.
Paskui bus tik giesmė...

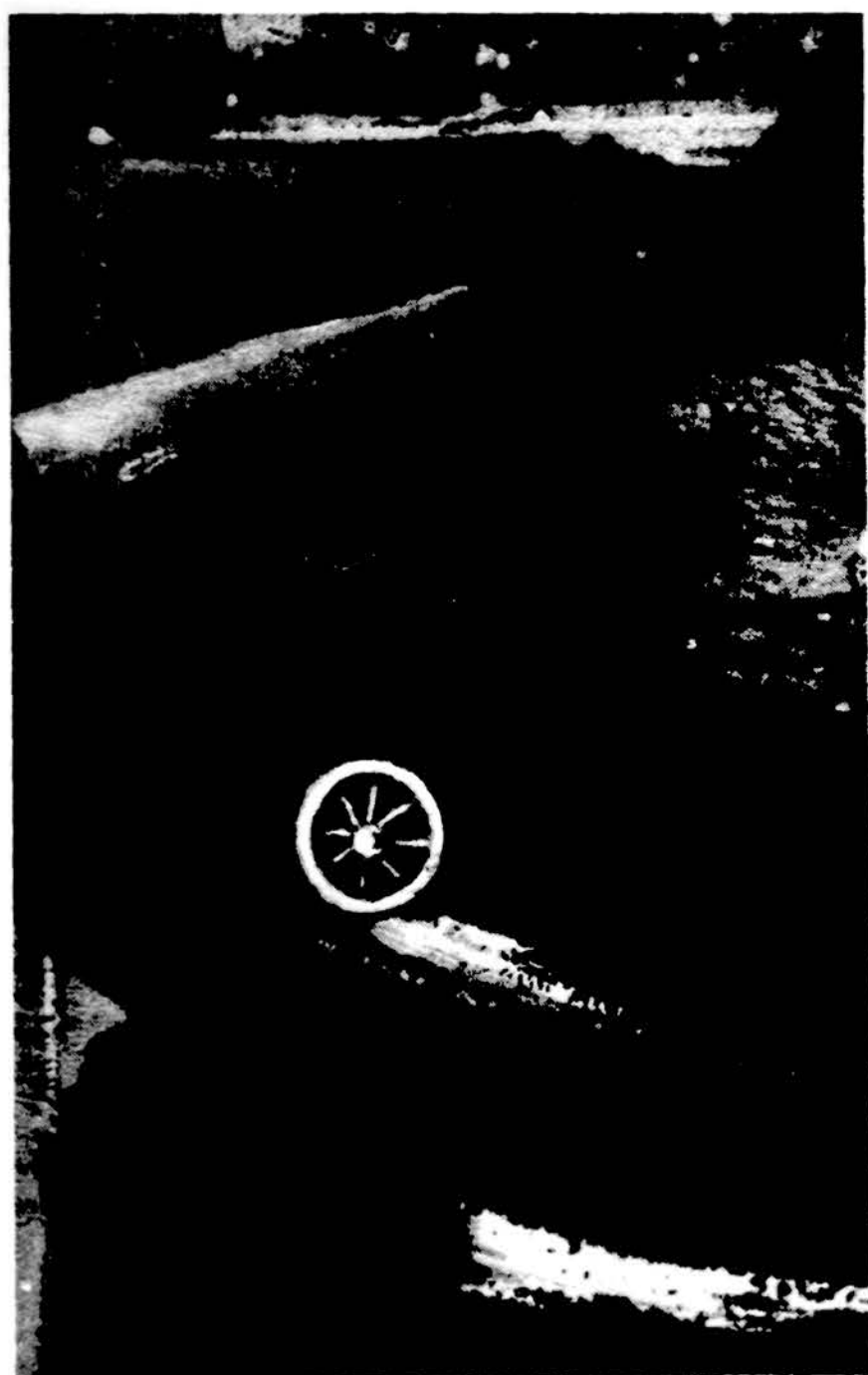
Kažkas jau stabdo
raudoną srovę mano gyslose...
Vidunakti, ar tu?

Norėčiau padainuot sudiev numirštančiai
sekundei...

Ji tyli...

1990.01.22

Česlovas Masaitis (g. 1912) – JAV gyvenantis matematikos profesorius, nuo 1935 metų rašantis eilėraščius, pastaruoju metu surinkęs juos į knygą *Nuotaikų pėdsakai*, kurią 1992 metais išleido Vagos leidykla Vilniuje.

Filomenos Linčūtės-Vaitiekūnienės iliustracijos Česlovo Masaičio eilėraščių rinkiniui „Nuotaikų pėdsakai“ (Vilnius: Vaga, 1992).

Šviesiai... Vilniaus tamsoje

(Atkelta iš 2 psl.)

nėra vaizduoti sovietmetį Lietuvį, o benamio žmogaus būseną to laikotarpio rėmuose.

Benamio-vaikatos ir girtuoklio. Pasakotojas smulkiai neaiškina, kaip iš normalaus piliečio, „stabiliai gyvenančio žmogaus“, su duomenimis pasireikšti intelektualiniame-kultūriname plote, jis tampa alkanu ir ujamu gatvės gyventoju. Galima tik spėti, kad ten link jį stumtelėjo skrybys, ir dėl jų buto, o turbūt ir darbo praradimas. Iš jo pasakojimo paaiškėja, kad benamio būseną Vilniuje glaudžiai susijusi su alkoholiu — benamiui ne visuomet pavyksta įsiprašyti nakvnei, tačiau rasti pažįstamą, kuris sušaltų skaidriosios stiklinės ar alaus bokalo nėra jau taip labai sunku. Po metų tokio „drėgnos ir liūdnos“ gyvenimo pasakotojas sunyksta į apdriskusi, nešvarų vargšą, per alkoholio miglų properšas kenčiantį baimę ir nežinią. Tokiojo stadijoje jis ir sutinka Tūla. Netikėtai atsiveria properša beviltiška gyvenime — Tūla reikiama namus, ir fizinius, ir dvasinius, ji reikiama užuovėja nuo bevėrtės būsenos. Nors tik labai trumpam, jis grįžta atgal į viltimi apsviestą plotą.

Po Tūlos pasakotojas vėl greit nugrimzta į pirmąją būseną. Benamystė šį sykį jam ne taip aštri (prieglaudą randa pas ištisą moterų verinį), tačiau alkoholis galutinai užtvindė jo samonę ir paskandina sugebėjimą veikti. Galop patenka jis į valstybines institucijas, skirtas tvarką ir viešą orumą gadinantiems girtuokliams. Du skyriai, skirti toms institucijoms (alkoholiku gydyklai ir girtuoklių kalėjimui Vilniuje), yra vieni iš įdomiausių romane. Čia gausu ne tik netikėtų informacijos (net ir gydytoja Liną Sidrį nustebintų ten naudota girtuoklių gydymo metodika), kasdienybės detalių ir nuotykių, bet ir įžvalgos, padedančios dar giliau atskleisti degradavusio

žmogaus spurdejimą gyvenimo pakraštyje.

Visa tai skamba baisiai liūdnei, ir neskaiciuotam gali susidaryti vaizdas, kad romanas plūsta ašaromis ir skendi apmaudo pilnoje tamsumoje. Nuostabu, bet ne. Nepaisant sunkaus turinio, romane vyrauja pasakojimo lengvumas ir šviesi nuotaika. Jokio pykčio, jokios pagiežos, jokių saskaitų suvedinėjimo su gyvenimu ir likimu. Vietoj to atrodo, kad už kiekvieno puslapio slypi optimizmas, tikėjimas, kad po visų vargų ateis ramuma, gal net prisikėlimas. Net keista, kad lietuvis raštininkas, turėdamas progą laužyti sau rankas, dejuoti ir keikti jį vargan suvariusius niekadėjus, ja nepasinaudoja, o baisesius dalykus pasakoja ramiai, net su šypsena. Net miesto bažnyčių bokštai jam nesivaidena madingais neviešų kūno dalių simboliais... Tuo Tūla ir skiriasi nuo kitų naujesnių mūsų romanų ir tuo daro įspūdį.

Kas dar daro įspūdį, tai Kunčino sugebėjimas pasakoti, gyvai vartoti kalbos įrankius, sumegzti intriguojantį vaizdą iš pilkos informacijos gabaliukų gausos. Vientisas, epinis pasakojimas

nėra jam būdingas, nors galetų jis gabiai pasakoti ir šiuo tradiciniu būdu — tai galima spręsti iš sklandžių ilgesnio metražo epizodų (girtuoklių kalėjimas, kelionė Tūlos kapo atkasti). Kunčino tekstas sukirptas kino juostos pavyzdžiu: atskiri, trumpi epizodai pinasi su pagrindine pasakojimo gija, sutraukdami ją pačia kadrais, tai užbėgančiais laikui į priekį, tai atsivejančiais iš praeities. Epizodinius įtarpus autorius piešia dinamiškai, taikliais įvaizdžiais, meistrišku žodžio taupumu. Savyje atbaigtose įtarpuose, tarsi miniovelėse, pasipila daugybė puikiai apibūdinančių žmonių, idomių, Vilniaus panoramą turinčių charakterių. Dėl to romano tekstas niekad nesusistingsta savivarbos diskursais, niekad neišsenka gaivalinga, pirmyn viską nešanti pasakojimo energija. O lietuvių prozoje tai nėra jau taip dažnas reiškinys.

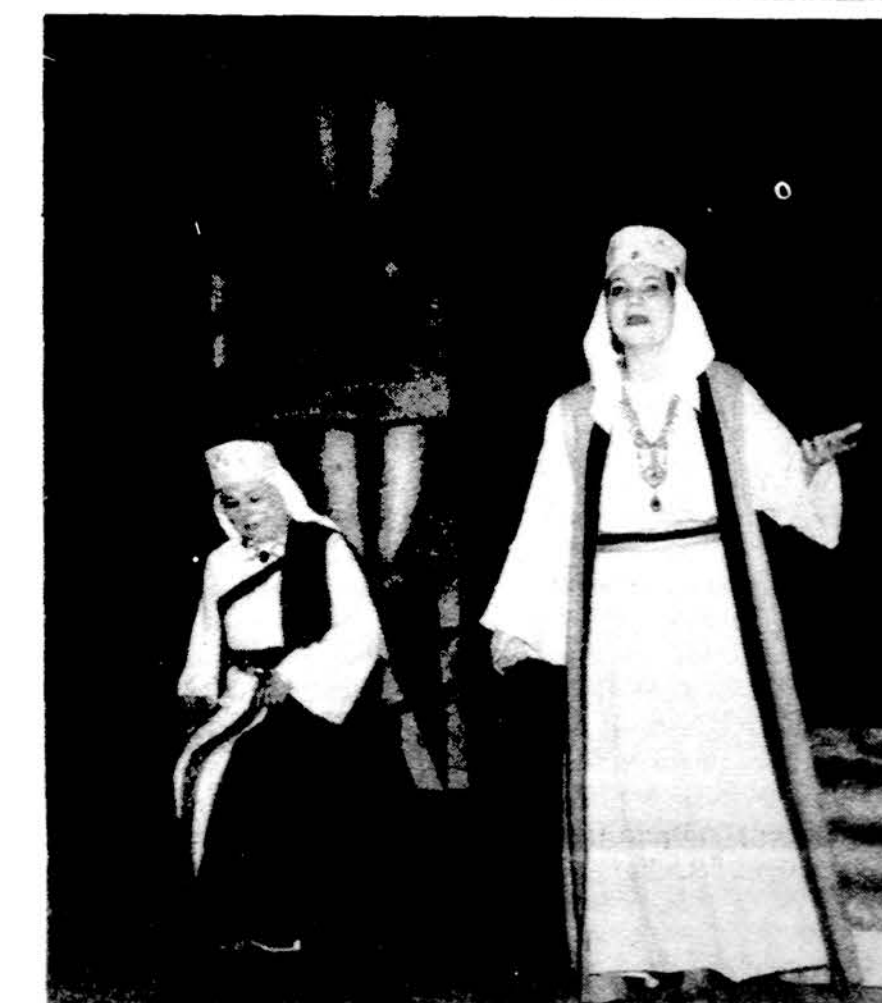
Dviem savo romanais Kunčinas, atrodo, bus išsakes viską, ką galima pasakyti apie žmones, stovinčius gyvenimo parastėje. Jei sekantis bus apie „stabiliai gyvenančius žmones“, idomu, kaip pavyks Kunčiniui apviti juos savo gaivalingu žodžiu ir kaip tiems žmonėms seksis skrajoti aitrais ir šikšnosparniais?

Los Angeles Dramos sambūris IX Teatro festivalyje lapkričio 27 dieną Čikagoje po atlikto Edvardo Ulduko pjesės „Klajojanti pėda“ spektaklio, už kurį sambūris gavo geriausio pastatymo žymenį. Priekyje — veikalo režisierius Petras Maželis.

Per IX Teatro festivalio pabaigtuves, lapkričio 27 dieną, Jaunimo centre, Čikagoje, Los Angeles Dramos sambūrio aktoriams Amandui Ragauskui ir Jono Tamuliui paskirti. Sėdintis: JAV I.B. Kultūros tarybos pirmininke Ale Keželiene ir IX Teatro festivalio rengimo komiteto pirmininkas Petras Petrutis.

Ema Dovydatienė ir Veronika Ragauskienė Los Angeles Dramos sambūrio „Klajojančio pėdoje“.

Apie Česlovą Masaitį

(Atkelta iš 3 psl.)

jau dešimt metų jis vienas gyvena savo dideliame ištaisingame paties susipjektuotame ir daug konstrukcinių naujų turinčių name prie gražaus ežerėlio, nuostabiomis spalvomis besidabinančio miško Connecticut valstijoje. Ne vienas svečias iš Lietuvos rado čia vaisingą pastogę, apžiūrėjo paveikslus didžiule svetainėje, buvo nuvestas į šalia esantį darbo kambarį su jaukiu židiniu ir beveik neatvestančių kompiuteriu, susipažino su dviem besispausiančiomis moterimis — jaunute Nijole-Roze ir žmona Elenute, žvelgiančiomis iš nuotraukų kiekvienam namo kampe. Abi jos išsisi netoliese — lietuviško Nekalto Prasiidėjimo Marijos vienuolyno kapinaitėse Putnam'e — viena tarp seserų vienuolių, kita — kitapus takelio, po mylimo Česio šilų suprojektuotų paminklų akmeniu.

Pats Česlovas Masaitis į savo eilių skaitytojus kreipiasi taip: „Čia surašyti mano žodžiai jau kažin kur anapus daugelio pavasarių ir rudenių miglų. Juos užrašydami dažniau tik savo nuotaikomis, tik sau. Gal juos spalvos jau nubluko gyvenimo srovėje? O gal, Skaitytojai, Tu nudažysi mano žodį savos širdies spalvomis ir išskaitysi čia savosios nuotaikos virpėjimą? Taip būtų daug geriau, jei šiuose puslapiuose Tu skaitytumei savo ilgesį ir sapną. Tik argi aš galėčiau įrašyti juos į savo eilutes? Ne! Bet tu gali sukurti save, sukurti savo mintį ir jos skambėjimą manajam žodyje, kuris priklauso Tau, kurio neparašiau... Skaitytojai, skaityk save... Juk tom pačiomis raidėmis mes rašome... Tikrai kiekvieno mūsų rašalo — ar nuotaikos — kita spalva, ir jų prasmė — sava mums kiekvienam...“

(Iš įvado „Ilgas eilėraščių kelias į tėvynę“ Česlovo Masačio eilėraščių knygai, *Nuotaikų pėdos*, išleista „Vagos“ leidyklos Vilniuje 1992 metais.)

Lietuviai Baltimorės arkivyskupijos istorijoje

(Atkelta iš 1 psl.)

lovo parapijoje su 1,500 pamaldžių tikinčiųjų, su gausiai lankoma mokykla, neramumais kelia tik nedidelis skaičius nepatenkintų, kurie sekmadienį praleidžia tavernose, o ne bažnyčioje. Kai kardinolas ir trečią kartą pasisako už kun. Končią, tai Šv. Stanislovo draugija sugrįžo prie Šv. Vaclovo parapijos.

Bet ramybė į Šv. Stanislovo parapiją nesugrįžo. Dabar ir Šv. Juozapo draugija panorio kun. Končią pakeisti kun. Peter Chovaniec, kurio pamokslais jie žavėjosi. Bet kardinolas Gibbons ir 1885 metais jau ketvirtą kartą palaikė kun. Končią. Nuo tolimiesnių lenkų skundų kun. Končią išgelbėjo mirtis. Jis mirė Šv. Juozapo ligoninėje 1886 m. vasario 8 d., sulaukęs 47 metų. Mirties pažymėjime priežastimi nurodytas skorbutas, bet būta gandų, kad kun. Končias būvęs nužudytas.¹⁵

Kun. Končiaus vieton kardinolas Gibbons klebonu paskyrė jo asistentą (irgi tikrą žemaitį) kun. Joną Radavičių-Radowic, o minėtam kun. Chovaniec davė leidimą steigti kitą lenkų parapiją. Kun. Končias ir jo asistentas bei įpėdinis kun. Radavičius ne tik teikė religinių patarnavimų ir patarimų, bet ir dalyvavo lietuvių veikloje. Tai matyti iš „Lietuvių Mokslo Draugystės“ perdetinio Jono Šliūpo metinio pranešimo 1891 metais.¹⁶

Baltimorės lietuvių parapija buvo viena iš keturių pirmųjų iš karto susiorganizuojusių, kaip grynai lietuvių parapija. Pirmoji Baltimorės lietuvių organizacija — Šv. Jono Krikštytojo Draugystė — įsteigė 1885 metais.¹⁷ Jos

pagrindinis tikslas buvo lietuvių parapijos įsteigimas. Šio tikslo siekdamas, draugystė sukvietė „parapijų mitingą“ 1887 m. vasario 20 d. Baltimorės arkivyskupijos istorijoje rašoma, kad lietuvių Šv. Jono Krikštytojo draugystė suorganizavo parapiją iš apie 500 žmonių 1888 m. vasario 8 d. Pamaldos vykdavo pasionistų vienuolių Šv. Petro bažnyčios rūsyje, Poppleton gatvėje, iki kitų metų, kada buvo nupirktas žydų sinagoga Lloyd ir Watson gatvių kampe ir pakrikštyta Šv. Jono Krikštytojo vardu. Pirmuoju klebonu buvo kun. Kazimieras Polujanskas (kun. Radavičiaus draugas), bet nei jis, nei trys jo pasekėjai negalėjo ilgai išsilaikyti.¹⁸

Tretysis iš jų, kun. Simonas Pautienius,¹⁹ turėjo perkalbėti draugiją, kad bažnyčios nuosavybės dokumentas būtų perleistas kardinolui 1892 metais. Tai jis sugebėjo padaryti, bet kaip tik dėl to jam reikėjo iš Baltimorės pasitraukti, nes žymi dalis parapijiečių dėl to reikėdavo savo nepasitenkinimą.

Tuo laiku Juozas Lietuvnikas baigė lenkų seminariją Detroit'e ir buvo išvestas kunigu 1893 m. gruodžio 23 d. Tuojau pat jis ir buvo paskirtas parapijos klebonu. Pamažu jis apstabdė separatistinius siekimus savo parapijoje, kur dauguma tikinčiųjų pasiliko ištikimi, net ir tada, kai vienas buvęs klerikas, pasivadinęs kunigu, bandė įsteigti schizmatinę bažnyčią, netrukus po to, kai lenkai įsteigė savąją 1898 metais. Didieji lietuviai bendruomenė 1904 metais kun. Lietuvnikas nupirko didesnę bažnyčią Saratoga ir Paca gatvių kampe. Lietu-

viai tada buvo pamaldūs žmonės.²⁰

Atsakydamas į Švento Sosto prašymą informaciją apie katalikus imigrantus, kardinolas Gibbons 1913 metais pranešė, kad Baltimorėje buvo 20,000 lenkų, 8,000 čekų ir 2,500 lietuvių, gyvenančių kompaktinėse bendruomenėse su savo bažnyčiomis, kunigais ir mokyklomis. Autorius tačiau priduria, kad tie skaičiai galėjo būti šiek tiek per maži.²¹

1917 metais naujoms imigrantų bangoms atvykstant, vokiškai kalbantieji redemptoristai, kardinolui tarpininkaujant, sutiko perleisti Šv. Alfonso bažnyčią augančiai lietuvių parapijai, o lietuviui perleido Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią italų vienuoliams palatinams. Šv. Alfonso bažnyčia buvo statyta tėvų redemptoristų. Statybos darbai užtruko apie šešerius metus. Jie buvo baigti 1845 metais, tačiau konsekracijos iškilmės buvo tik 1869 metais. 1851 metais Šv. Alfonso rektorium buvo paskirtas uolus ir pamaldus kunigas John Neumann, kuris šioje bažnyčioje buvo konsekruotas ketvirtuoju Philadelphia vyskupu. 1977 metais jis buvo paskelbtas šventuoju.

Didelė ir graži Šv. Alfonso bažnyčia ir kitos patalpos reikalingos daug pastatų tinkamai užlaikyti. Kun. Lietuvnikas veikė sėkmingai: pirmiausia likvidavo paliktas skolas, 1921 metais pasikvietė seseris kazimierietes vadovauti mokyklai, rėmė bažnytinį ir vėjų chorą, Lietuvnikas vyčius ir kitas religines bei tautines organizacijas. Atsikuriant Lietuvai, jis organizavo pinigų rinkimą Tautos fondui ir pats jam

gausiai aukojo. Už jo visą tautinę veiklą Lietuvos vyriausybė 1935 metais jį apdovanojo DLK Giedimino ordinu. Tą pagerbimą gražiai pažymėjo parapija, miesto spaudoje ir miesto taryba. Jis dar kartą buvo gražiai pagerbtas 1938 metais, minint parapijos 50 metų sukaktį, kurioje jis išklebonavo 44 metus, drauge prisimenant ir jo 73 metų amžiaus sukaktį. Iškilmingoms pamaldoms ta proga vadovavo arkivyskupas Curley, o pamokslą pasakė iš Lietuvos atvykęs kun. Albinas Drazdys. Tuo metu kun. Lietuvnikas jau turėjo du žymius pagalbininkus: kun. L. J. Mendelį ir kun. A. J. Dubinską.²²

Tačiau arkivyskupijos istorijoje rašoma, kad Curley kontaktai su kai kurių tautinių parapijų klebonais nebuvę tokie harmoningi. Kaip pavyzdys, nurodomas kun. Lietuvnikas iš Šv. Alfonso. Kai dauguma iš 40-50 tūkstančių Baltimorės lenkų buvo pamaldūs bažnyčios lankytojai, vargiai ar šeštadalis iš 6,000 lietuvių buvo tokie, 70% jų vaikų lankė viešąsias mokyklas. Lietuvnikas apskaitino kitus klebonus, kad jie atitrauktų jo parapijiečius. Bet tuo metu lietuvių tarpe jau buvo prasidėjęs „Atgal prie Dievo“ sąjūdis, kurio globėjas buvo jaunas asistentas kun. Liudvikas J. Mendelis, po kun. Lietuvniko mirties 1943 metais perėmęs klebono pareigas.²³ Šis sąjūdis buvo išsiplėtęs ir kituose amerikiečių, ypač tuose, kurie lankė nove-nų pamaldas, sėkmingai vedamas nuo 1935 metų. Šv. Alfonso bažnyčia tapo „maldos jėgainė“ (Powerhouse of Prayer), kurią lankydavo iki 15,000 žmonių kas savaitę. Jų aukos ne tik padėjo

išlaikyti parapiją, bet ir sušelpė įvairias misijas ir labdaras, o taip pat ir paramos reikalingus lietuvių vienetams, kaip Šv. Kazimiero seseris, Šv. Kazimiero kolegija Romoje ir tokius paminklinius statinius, kaip Šiluvos koplyčią Amerikos tautinėje katalikų šventovėje Washington'e ar Aušros vartų koplyčią Šv. Petro bazilikoje Romoje.

Prel. Mendeliui klebonaujant jo asistentais yra buvę kun. J. Antoševskis, kun. J. Mendelis, kun. K. Pugevičius, kun. A. Dranginis ir po karo Amerikon atvykę kun. P. Dambrauskas, kun. P. Patlaba. Kai prel. Mendelis susirgo ir atsisakė pareigų, parapiją klebonavo vienas kun. Dranginis. Klebonu jis buvo paskirtas 1978 metais. Su amerikiečių kunigų pagalba, parapija, nors ir silpnėdama, tebeveikė nusistovėjusia tvarka.²⁴

1991 metų rudenį netikėtai kun. Dranginiui mirus, parapija susidūrė su egzistencijos klausimais kalbančio kunigo, nei iš kitur neatsirandant savanorių perimti parapiją, jos administratorium paskirtas amerikietis kun. Paul Holthaus. Laikiniai lietuviškos pamaldoms čia atvykdavo sekmadieniais Washington'o studijuojantis kun. K. Ramanauskas, MIC (iš Lietuvos), kuris po vienerių mokslo metų buvo paskirtas į Panevėžį, nors ir čia buvo labai reikalingas. Jis aptarnavo Baltimorės ir Washington'o lietuvių. Tada Šv. Alfonso parapijos klebonu arkivyskupas paskyrė buvusį kariuomenės kapelioną kun. John Bernitz. Jis maloniai sutiko, kad per lietuviams skirtas šv. Mišias lektoriaus skaitomos maldos būtų lietuviškai. Be to, Baltimorės lietuvių choras „Daina“ gieda

lietuviškas giesmes.

Pagaliau nuo 1994 m. rugsėjo 1 d. arkivyskupas Keeler ir Šv. Alfonso parapija klebono pavaduotoju paskyrė kun. Kazimierą Pugevičių, kuris daug metų sėkmingai vadovavo lietuvių religinei šalpai. Kalbama, kad dabartinis klebonas ateinančiais metais išeis į pensiją, o kun. Pugevičius perimsias jo pareigas.

Knygos nuorodose užtikiname dar pora lietuviškų pavardžių. Nuoroda Nr. 67 (p.527) yra šaltinis, kuriuo autorius remiasi, rašydamas apie bandymą įsteigti lietuvių tautinę bažnyčią Baltimorėje: tai kun. William Wolko-wich-Valkavičius, „Religious Separatism Among Lithuanian Immigrants in the United States and Their Polish Affiliation“, *Polish American Studies* 40 (1983): 102, and other information from Rev. William Wolko-wich.

Kitoje vietoje, ryšium su pasireiškusiu jaunųjų krikščionių darbininkų sąjūdžiu, pažymimas kun. Kazimieras Pugevičius. Nuorodoj Nr. 60 (p.545) sakoma, kad „YCW (jaunųjų krikščionių darbininkų) grupės Baltimorėje buvo organizuojamos kitų kunigų, bet vienas iš sėkmingiausių buvo kun. Kazimieras Pugevičius, Šv. Alfonso asistentas, ir kiti Gene Walsh mokiniai“.

NUORODOS

1. *Encyclopedia Britannica* (Chicago, 1969), vol. 4, p. 967.
2. Cezaris Surdokas, „Amerikos Katalikų Bažnyčios 200 metų sukaktis“, *Draugas*, 1990 m. gruodžio 3 d.
3. Thomas W. Spalding, *The Premier See, A History of the Archdiocese of Baltimore, 1789-1989* (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1989), p. 59. Toliau: Spalding.

4. Spalding, p. 263.
5. Spalding, p. 343.
6. Spalding, p. 359.
7. Kun. Galicinas gimė Olandijoje, kur jo tėvas princas Dimitrijus Aleksejevičius Galicinas buvo Rusijos ambasadorium. Jaunasis Dimitrijus, būdamas 17 metų, iš pravoslavų pereiną į katalikų tikėjimą, kuriam priklausė jo motina grafinė Amelia von Schmettau (Spalding, p. 491).
8. Antanas Kučas, „Gediminaitis — Aiegeus kalnų apaštalas“, *Aidai*, 1964, Nr. 2, pp. 74-86.
9. Spalding, p. 37.
10. Spalding, p. 42.
11. *Encyclopedia Britannica*, 1969, vol. 9, p. 1103.
12. Spalding, p. 239.
13. Spalding, p. 241.
14. Cezaris Surdokas, „The First Lithuanian in Baltimore“, *Vilties balsas*, Baltimorės ir Washington'o laikraštis ir kronika, vol. IV, No. 2, 1991 rugpjūtis-rugsėjis.
15. Spalding, pp. 240-241.
16. Jonas Šliūpas, „Metinis pranešimas Lietuvių Mokslo Draugystės (Pirmas metasis)“, Baltimorė, 1891.
17. Kun. A. Milukas, *Amerikos lietuvių XIX šimtmečio (1868-1900)*, t. I, p. 128, Philadelphia, 1938.
18. Spalding, P.S. p. 275.
19. Kun. Simonas Pautienius iš Lietuvos pabėgo, kai buvo įsakyta jį sumti už paliejamą ūkininkui pašalinti iš seklės caro portretą. Baltimorės jis atvyko 1891 metais, o 1894 metais jau buvo klebonu Mahanoy City, Pennsylvania. 1911 metais jis persikėlė į Shenandoah, Pennsylvania. Ten gyvenamas, jis tapo vienu iš žymiausių to laiko katalikų veikėjų. Savo gyvenimo sutapas (75,000 dolerių) jis paliko Philadelphiajos arkivyskupijai su sąlyga, kad nuosimčiai būtų skiriami aukštųjų mokslo einantiems lietuviams katalikams. Prieš karą fondą globojo vysk. Mečiolas Reinsys. (Kažin, ar tas fondas dabar naudojamas skirtam tikslui?)
20. Spalding, p. 275.
21. Spalding, p. 296.
22. *The Baltimore Sun*, January, 24, 1938.
23. Spalding p. 344.
24. Saint Alphonsus Lithuanian Parish Celebrates One Hundred Years of Service to God and Country, p. 7.
25. Cezaris Surdokas, „A.A. kunigas Antanas Dranginis“, *Draugas*, 1991 m. lapkričio 7 d.